

Riksantikvaren

Deres ref.:43/224

Vår ref.: 24/44 Liv Ramskjær

Dato: 02.05.2024

Høring bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer.

Bevaringsstrategiene skal bidra til vern og bruk av prioriterte kulturmiljøer samt prioriterte tiltak knyttet til kystens kulturmiljø. De tre deltemaene «Sjøveien», «Naustet – der vi går i land» og «Ferie og friluftsliv langs kysten» er ment å dekke kystens kulturmiljøer til alle tider fra det arkeologiske til dagens kystkultur. Norges museumsforbund vil innledningsvis peke på at disse rommer områder som er svært ulike i omfang og hva de skal omfatte. Særlig gjelder dette «Sjøveien», som kanskje burde vært delt inn i flere deltema. Dette bør i alle fall tydeliggjøres i det kommende arbeidet med bevaringsplanen.

En fare Museumsforbundet ser er at det er mange tema som er aktuelle for «Sjøveien», og bevaringsplanen for kystkultur generelt, som blir liggende i grenseland mellom de ulike bevaringsprogrammene. Under Riksantikvarens innspillmøte ble dette tatt opp av flere. I tillegg uttrykte Riksantikvarens ansatte at ulike tema som ble løftet frem kunne passe inn i flere planer. Museumsforbundet er redd for at viktige områder kan falle mellom to stoler fordi de ikke tydelig defineres inn i en konkret plan. Ett eksempel er skjøtsel knyttet til kystens kulturlandskap, som også kan passe under landbrukets kulturmiljøer. Så langt i planarbeidet har det vært lite fokus på dette i utkastene til den planen, noe som er uheldig for en viktig del av norsk kysthistorie. Museumsforbundet vil oppfordre Riksantikvaren til å ta tydeligere valg i det videre arbeidet om hvor grensetilfeller skal innlemmes. Det er bedre å ta et valg og sikre at noe ikke går under radaren, selv om alle ikke mener at valget er optimalt.

Museene er representert i medvirkningsprosessen og det vises til overordnede utfordringer og muligheter, som blant annet klima og miljøendringer som også museene arbeider med. Museumsforbundet savner imidlertid en bredere forankring i museumssektoren i bevaringsstrategien. Vi har blant annet merket oss at det ser ut til å være manglende kunnskap om sjøsamiske og nasjonale minoriteters virke og aktivitet langs kysten og til de tilhørende kulturminnene og kulturmiljøene. Kulturminner og Kulturmiljø Finnmark 2017-2027 viser for eksempel til utstrakt båtbygger og -bruk i den kvenske kulturen som kan være nyttig i det videre arbeidet.

Haugalandmuseene har for eksempel arbeidet mye med de båtreisende, og har blant annet kartlagt deres kulturminner: [Reiseruter og kulturminner « De båtreisende \(batreisende.no\)](#). Museumsettverket for kystkultur, som Museum Vest er ansvarlig for, samler svært mye kompetanse om kystens kulturmiljøer og kystens kulturhistorie. Museumsforbundet vil oppfordre Riksantikvaren til nærmere samarbeid med dette nettverket for å få tilgang til museenes kompetanse slik man hadde for rundt et tiår siden da Riksantikvaren kartla kystens kulturminner. Dette nettverket samarbeider tett med Sjøfartsnettverket som også kan være en ressurs i det videre arbeidet med bevaringsstrategien.

Museumsforbundet er klar over at ikke alt kan nevnes i et første høringsutkast, men vi mener det ser ut til å være flere kunnskapshull blant annet knyttet til kulturminner som fiske – fiskehjeller, egnebuer, fiskebruk. Sjøåene, saltbuene og tranbuene ligger etter vårt syn innenfor dette emnet, og dette finnes flere eksempler på langs hele kysten.

Museumsforbundet støtter Riksantikvaren i at det ikke må være en geografisk avgrensning av definisjonen av begrepet «kyst».

Roller og ansvar

Utkastet til verneplan har et uttalt ønske om samordnet virkemiddelbruk som i praksis vil si at ulike forvaltningsnivå og sektorer skal samarbeide med private eiere og forvaltere og andre private aktører om vern og bruk av kulturmiljø. Her kunne Riksantikvaren vært mer tydelig på hvem de anser som forvaltere av kulturmiljø. Museene er ofte forvaltere av anlegg med ulik eierstruktur og de kan med fordel skrives i bevaringsstrategien ettersom de spiller en aktiv rolle innenfor også kystens kulturmiljø. (s 5)

Museene er nevnt under fanen statlig nivå som den sektoren Kulturdirektoratet har ansvar for. Museumsforbundet vil minne Riksantikvaren om at Kulturdirektoratets ansvar for direkte forvaltning av museenes samlinger og kulturmiljøer ikke er likt Riksantikvarens ansvars- og myndigjetsrom, og at det må hensyntas i arbeidet med utvikling av bevaringsplanene.

Museumsforbundet mener også det er viktig at Riksantikvaren avgrensner tydeligere hva «private eiere» betyr siden det er stort fokus på disse og frivillige ivaretagere av kulturmiljøer. Mange museer gjør en betydelig innsats når de forvalter anlegg som eies av «private» eiere. Disse kan ofte være stiftelser eller foreninger med lang historie, men ikke alltid like tydelige ansvarsforhold, evne og vilje til å forvalte.

En overordnet utfordring ved forslaget er at det er utydelig hvem som har ansvaret. Det er behov for tydeliggjøring av roller og ansvar i arbeidet. Dette er ikke klart definert slik dokumentet

foreligger. Samarbeid og samhandling vil være viktig dersom man skal lykkes med bevaring av de rette kulturmiljøer og kulturminner.

Frivillighetens rolle i bevaringsstrategien

«Det er i stor grad frivillige organisasjoner som restaurerer, vedlikeholder og driver fartøyene i sosiale dugnadsfelleskap. En del av verneflåten er også i bruk som private lystbåter, andre er eiet av museer og vedlikeholdes av frivillige venneforeninger.» (s 7)

Museumsforbundet leser gjennomgående i utkastet til bevaringsstrategien at de frivillige organisasjoner og lag har stor betydning for vern og bruk av kystens kulturmiljø og minner. Mange museer samarbeider godt med frivillige fartøyvernere og arbeider sammen med disse for å ivareta fartøy. Det er positivt at Riksantikvaren belyser betydningen av frivillig innsats for kulturmiljø, -minner, -vern og kunnskapsformidling tilknyttet dette. Museumsforbundet mener at uten frivillig innsats ville flere museer hatt utfordringer i tilknytning til sine ansvarsområder, blant annet knyttet til aktiviteter langs kysten. Derimot mener vi ikke at det er et motsetningsforhold i samhandlingen mellom de profesjonelle aktørene (deriblant musene) og de frivillige. I bevaringsstrategien fremstår det som museene har en ubetydelig rolle i både ivaretagelse, vern og bruk av kystens kulturmiljø og den immaterielle kunnskapen knyttet til dette. Det er etter vår mening en betydelig underkommunikasjon av arbeidet og innsatsen mange små og store kystmuseer gjør. Frivilliges innsats hadde ikke i samme grad latt seg gjøre uten at museene bidrar med den kunnskapen og kompetansen de har knyttet til både vedlikehold og restaurering av ulike typer kulturminner og –miljø samt søknadsskriving.

Denne delen av evalueringen forholder seg nesten utelukkende til det frivillige fartøyvernet og fartøyvernentrene og glemmer både at mange museer har betydelige samlinger av fartøy og kompetanse på disse, også på bygging og den immaterielle kulturarven knytte til dem. Det er også godt samarbeid med Fartøyvernet. Museene kan bidra med kompetanse og erfaring med dokumentasjon og utdanning sammen med andre aktører.

Deltema 1 Sjøveien

Museumsforbundet har merket seg at handelsferdsel og betydningen av sjøveien mellom Øst og Vest ikke nevnes som viktig for kommunikasjonen og utviklingen av Nord. Pomorhandelen, som forgikk langs hele kysten til Finnmark og Troms, med de spor den har etterlatt i kulturminner og -miljøer som fremdeles står og i stor grad forvaltes av museene i Troms og Finnmark er viktig å få med. At dette ikke er tydelig formulert peker på en svakhet med bevaringsplanen: fokuset er i

hovedsak for nasjonalt og underspiller det internasjonale perspektivet som norsk kystkultur også innehar.

Dette tangeres i omtalen av uthavnene, men den internasjonale skipsfarten Norge deltok i, på verdensledende nivå, er ikke tydelig i bevaringsplanen så langt. Her må den og tilgrensende næringer som skipsbygging, handel, rederi- og befraktningsnæring også tenkes inn sammen med relevante handelsteder og post- og anløpssteder.

Bevaringsstrategien nevner innledningsvis (s 4) under overordnede utfordringer og muligheter at kystens kulturminner og kulturmiljø samt bosetting er omfattende. I den sammenheng nevnes blant annet forsvarsverk som relevante kulturmiljøer langs kysten. Vi minner om at den første festningen i Vardø, som var reist allerede i 1309, var en viktig utpost for både handel og internasjonale bilaterale relasjoner i Nord Norge. Museumsforbundet er enig i Musea i Sogn og Fjordane sin påpeking, i kronikk fra 24. april i år, av at bevaringsstrategien bør tydeligere ta inn bredden i nyere kystkulturhistorie fra perioden etter 1900. I tillegg til fremvekst av ferie- og friluftsliv i denne perioden bør det blant annet rettes sterkere fokus på utviklingen i fiskeindustrien i kjølvannet av motoriseringen av fiskefartøyene.

Fiskeindustrien er en viktig del av utviklingen av og nyere tids kystkultur som har betydning for forståelsen av hele historien tilknyttet kystveiene og kystens kulturminner under deltema «sjøveien». Hardanger og Voss Museum oppfordrer i sitt innspill til bruk av begrepet museal bruk. Det innebærer forvaltning, forskning og formidling, også i samarbeid med reiselivet. Dette mener vi er fint å få inn i bevaringsstrategien for å synliggjøre museenes innsats på lik linje med de frivilliges

Utfordringer og muligheter under delmål 1 sjøveien – noen kommentarer fra NMF

Det understrekes i utkastet til bevaringsplan at det er for lite kunnskap om kulturmiljø tilknyttet handelsteder og uthavner. Museumsforbundet mener at det er flott å bygge ny kunnskap, men vil minne om at det blant annet er skrevet en doktorgrad om Agders uthavner og bok om Mærdø. Det er også museer på Sørlandet som har kunnskap om dette feltet. Vi tror at en mer åpen dialog mellom Riksantikvaren og museumssektoren som Kulturdirektoratet har ansvar for, sammen med Kultur- og likestillingsdepartementet og flere departementer. Bedre dialog vil kunne bidra til å tette eller redusere kunnskapshull. Det ligger museer langs hele kysten som både drifter og forvalter handelssteder og uthavner i form anleggene, byggene, fartøy, gjenstandene og, ikke minst, fotosamlinger og arkiv.

I bevaringsstrategien er det en tydelig prioritering er fartøy og fartøyvern samt fartøyvernsentre. Det er viktig at man ser hele bredden i dette, også museenes fartøyer som er på land. I tillegg er det viktig å se dette i sammenheng med næringsliv, reiseliv, bruk og formidling av uthavnene,

handelsstedene og andre anløpssteder langs kysten. Det er i denne sammenhengen noe underlig at museene som forvalter og drifter en god andel av disse, og som har mye kunnskap og kompetanse innen ulike handverk, vedlikehold, vern og bruk samt formidling, ikke nevnes som nøkkelaktører i utkastet til strategien som foreslås på linje med private eiere, frivillige lag og organisasjoner,

Museumsforbundet minner om at det allerede finnes etablerte nettverk innenfor deltema kystkultur og sjøfart knyttet til Museumsseksjonen i Kulturdirektoratet og at Kystverkmusea, som er underlagt Kystdirektoratet og Samferdselsdepartementet ivaretar fyrene og deres historie.

Museumsforbundet er enig i at det finnes en god del uutnyttet potensiale med tanke på bevaring av kulturminner knyttet til reiseliv og turisme, også fra etterkrigstiden og mer moderne båtproduksjon knyttet til moderne materialer. Vi minner samtidig om at noen av disse kulturmiljøene er sårbare for både folks ferdsel, bruk og vær, og håper at tverrsektorielt samarbeid om utvikling av planverk og besøksstrategier tar hensyn til disse faktorene. Her kan museene spille en viktig rolle ettersom de er gode på formidling bruk og vern i mange sammenhenger som kan være nyttig når man skal videreutvikle kulturmiljø til reiselivsdestinasjoner. Museumsforbundet har tidligere spilt inn til reiselivsstrategien som nylig ble lagt frem, se: [Innspill-NOU-2023-10-Leve-og-oppleve-Reisemal-for-en-baerekraftig-fremtid-NMF.pdf \(museumsforbundet.no\)](#)

Museene er i seg selv sentrale reisemål, og reiselivsnæringen kan med fordel i større grad kunne samarbeide om felles målsetting til beste for både turistene og lokalsamfunnet, noe den nye reiselivsstrategien fra Næringsdepartementet gir signaler om vil være naturlig. Økt besøk og bruk av både natur og kulturmiljøer kan imidlertid være en utfordring fordi det kan medføre slitasje i en grad som kan være ødeleggende. Ubegrenset besøksøkning kan derfor ikke være et hovedmål i alle sammenhenger, selv om det kan utfordre finansiering av drift av de ulike opplevelsene. Museumsforbundet foreslår at vurdering av besøksstrategier vektet opp mot sårbarhet blir et eget punkt under kommunens kulturplan som i høringsutkastet til ny kulturlov foreslås knyttes til plan og bygningsloven. Besøksstrategi forankres ofte i kommunens planverk, der et viktig spørsmål blir hvordan reiselivet kan og bør være en del av den ønskede helhetlige samfunnsutviklingen.

Museumsforbundet viser til NOU:9 Å *Leve og oppleve – om reiselivsstrategi* hvor man peker på en mer helhetlig rundt utvikling av reiselivsmål og oppfordrer til større nedslagsfelt når det kommer til samarbeid og utvikling av felles mål som tar større hensyn og tenker mer langsiktig. Særlig nyttig er det fordestinasjonene som er sårbare for bruk. Det er viktig at partene samhandler konstruktivt i prosesser som skal utvikle reiselivsmål fremover. Museumsforbundet savner en referanse til reiselivets egne etiske retningslinjer Global Code of ethics for tourism som har flere tangeringspunkter med ICOMs museumsetiske retningslinjer og som vi tolker at utvalget ønsker for en fremtidig reisemålsstrategi.

Interessenter og aktører

Museumsforbundet mener det er positivt at det strategien i stor grad i større grad vil prioritere kartlegging av urfolks og nasjonale minoriteters kulturmiljøer i tilknytning til kyst og sjø. En omfattende utredning i samarbeid med fagmiljøene på feltet er nødvendig for å øke både tradisjonskunnskap og forståelse av disse kulturmiljøene. Her kan mange museer ha nyttige kunnskaper og kanskje til om med bevarte miljøer og samlinger.

Overordnet mener Museumsforbundet at bevaringsstrategien bør tydeliggjøre museenes rolle i både aktivitets og tiltaksbeskrivelser, samt under forventet måloppnåelse.

Deltema 2 Naustet - der vi går i land

Dette deltemaet er viktig ettersom det omfatter både ulike bygningskategorier og konstruksjoner for anlegg og fartøy. Mange museer langs kysten og i fjordene drifter og forvalter disse kulturmiljøene enten som bygg, helhetlige anlegg eller gjennom ivaretagelse av båter. De formidler samlet sett vår historie knyttet til livet ved kysten, som kunne bestå av en kompleks sammensetning av næringer. Mange hadde både jordbruk og fiske som næring der det lot seg gjøre i tillegg til sildeoljefabrikker og annen småindustri. Dette gjenspeiles i mange museers samlinger.

Museumsforbundet ser ikke at fiskehjeller eller egnebuer er nevnt som naturlig del av fiskerinæringen. Det står imidlertid mange slike langs kysten som viser mangfoldet av utforminger og byggetradisjoner tilpasset det man skulle bruke dem til lokalt. Vi mener at disse bør få en plass i strategien ettersom de er skjøre kulturminner som står utsatt til og at det må dokumenteres både bruk og byggeteknikk. Vi er ellers enig i at det må settes i gang tiltak knyttet til klimaendringer som mer ekstremvær og gjerne knytte dette opp til en mer helhetlig beredskapstenkning i sammenheng med disse kulturmiljøene. Her har flere museer allerede gjort en del nyttig arbeid, så vi anbefaler Riksantikvaren å etablere dialog med byggnettverket.

«Det er ønske fra mange grunneiere og kommuner om å tillate ny bruk av sjøhus, saltebuer og naust langs kysten, samtidig som man erkjenner at en liberal politikk på dette området vil kunne gå på bekostning av miljø- og friluftsinnteresser. Det vil være viktig å utrede nærmere hvilke handlingsrom som finnes innenfor de ovennevnte planretningslinjene for å sikre både bruk og vern av bygningene langs kysten» (s 14)

Museumsforbundet mener at en utredning knyttet til *Statlige retningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen*, vil være et steg i riktig retning med tanke på vern gjennom bruk. Vi vil likevel understreke at vernet av bygg, miljø, anlegg og fartøy for særlig viktig

kulturminner og -miljøer må gå foran behovet og ønsker om ny bruk. Museene forvalter og tilgjengeliggjør vår felles kulturarv for alle på en måte private eiere og gjenbruk av anlegg ikke vil kunne gjøre. Det er et aspekt som må vektlegges i konkretisering av hvilke anlegg og miljøer som skal prioriteres i en verneplan.

Vi vil ellers vise til et pågående prosjekt på Samisk høyskole om elvebåtbygging. Det er et samarbeid mellom sjøsamisk høyskole og RidduDuottarMuseat.

Deltema 3 Ferie og friluftsliv langs kysten

Museumsforbundet mener at dette deltema er interessant og relevant og at det nok har nok fått for lite oppmerksomhet tidligere. Vi støtter dette deltemaet ettersom det tar sikte på å bevare og dokumentere kulturminner fra samtid og nær fortid knyttet til ferie og fritid samt rekreasjon. Det vil dokumentere nyere samfunnsutvikling, men også ny bruk av tidligere områder, som uthavnene og orbuene. Historisk sett er nyere turisme vitnesbyrd om velferdssamfunnets fremvekst sett opp mot den tidlige turismen der det stort sett var de mer bemidlede delene av befolkningen nasjonalt eller internasjonalt som kunne tillate seg rekreative aktiviteter. Denne delen av turismen må også få sin plass i deltemaet.

Etablering av pensjonater og feriehem eller -kolonier, utvikling av hyttesamfunn langs kysten, sjøbad og badeanstalter som innebærer ny bruk av kysten er en viktig del av nyere kystkulturhistorie. Ikke minst fordi den ikke bare ser på sjøen som en matressurs og kulturminner knyttet til ferie og fritid som inkluderer lyst- og fritidsbåter helt frem til plastbåtene har bevaringsverdi.

Utfordringer og muligheter

Riksantikvaren skriver det er lite fra ferie- og fritidslivets kulturminner registrert i Askeladden. Her vil vi anbefale Riksantikvaren å opprette dialog med museene og utforske Digitalt Museum og museenes Primus-baser. Det kan være mye å hente i disse. Mange museer, som Oslofjordmuseet og Vest-Agder-museet, har samlet fritidsbåter i tre og plast. Det befinner seg med andre ord også slike båter i samlinger og utstillinger rundt om i landet.

Museumsforbundet stusser litt over påstanden om manglende oversikt over fartøy som føres ut av landet all den tid Riksantikvaren har ansvar for saksbehandling av utførsel av fartøy eldre enn 50 år i henhold til kulturminnelovens § 23 og dens forskrift. Antallet søknader må vel kunne gi en indikasjon på dette? Antallet ulovlige utførsler er i så fall kulturarvskriminalitet, som kan være en bekymring i denne sammenhengen som Toll og Politi må bidra til å løse.

Gjennom plan- og bygningsloven kan verneverdige kulturminner, kulturmiljøer og landskap som ikke er vurdert å ha nasjonal interesse, men som har stor betydning i lokalmiljøet, reguleres til vern. Her vil kanskje den kommende revisjonen av kulturloven gi bedre muligheter for vern enn i dag.

Resultatmålet om å få bevart et representativt utvalg av fritidsboliger og båter/fartøyer støttes, men her må Riksantikvaren samarbeide tett med museene og fartøyvernet.

Med vennlig hilsen

Ole Aastad Bråten
styreleder

Liv Ramskjær
generalsekretær

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og oversendes uten signatur.